

ÜNİVERSİTELER İÇİN TÜRK DİLİ

*Engin Yılmaz, Engin Ömeroğlu,
Serhat Demirel, Erol Eroğlu,
Özlem Yahşi, Özlem Düzlü,
Hürdünya Şahan, Şule Ertürk,
Gökhan Ekşi*

İÇİNDEKİLER

1. GENEL DİL BİLGİSİ / CÜMLE-CÜMLEDE ANLAM	5
1.1. Cümle	5
1.1.1 Cümlelerin Öğeleri	6
1.1. 2 Cümlede Üzerinde Durulan Ögenin Yükleme Yaklaşımı	6
1.1. 3 Yüklemin Cümle Başına Getirilmesi	7
1. 1. 4 Önermeyi Kısa Yoldan Bildirim	7
1. 2 Cümle Vurgusu	8
1. 3 Cümlede Anlatım	9
1. 3.1 Doğrudan (Dolaysız) Anlatım	9
1.3.2 Dolaylı Anlatım	9
1.3.3 Kinayeli Anlatım	9
1.3.4 Cümle İle İlgili Temel Kavramlar	10
1.3.5 Öznellik (Özel Yargılı Cümleler	10
1.3.6 Nesnellik (Nesnel Yargılı Cümleler)	11
1.3.7 Tanım-Tanımlama Cümlesi	11
1.3.8 Eleştiri Cümlesi	11
1.4 Cümlede Üslup	12
1.4.1 Karşılaştırma Cümlesi	12
1.4.2 İçerik (Konu) Cümlesi	12
1.4.3 Varsayım Cümlesi	12
1.4.4 Ön Yargı Cümlesi	13
1.4.5 Yorumlama Cümlesi	13
1.4.6 Değerlendirme Cümlesi	13
1.4.7 Olasılık (Tahmin) Cümlesi	14
1.4.8 Neden-Sonuç İlişkili Cümleler	14
1.5.1 Gerekçeli Yargı Bildiren Cümleler	14
1.5.2 Koşul İlişkili Cümleler	14

1.5.3Amaç-Sonuç İlişkili Cümleler	15
2. FORM YAZILAR	16
2.1 Tutanak	16
3. YAZIM KURALLARI	16
3.1 Büyük Harf Kullanımı	16
4. OKUMA/ DİNLEME -ANLAMA ÇALIŞMASI	20
4.1 Son Kuşlar (Sait Faik Abasıyanık)	20
5. ÖZET	24
6. KENDİMİZİ SINAYALIM (SORULAR)	25
KAYNAKLAR	

4. BÖLÜM*

AMAÇLAR

- *Dil becerilerinden cümle ilgili temel bilgileri kavramak*
- *Form yazılardan tutanak'ın nasıl yazılacağını öğrenmek.*
- *Yazım kurallarından “büyük harf kullanımı” kavramak.*
- *Okuma/ Dinleme- Anlama Çalışmaları ile metnin (SON KUŞLAR) ana düşüncesini ve metinde geçen yan düşünceleri bulmak.*

ANAHTAR KELİMELEER

- Cümle
- Form yazılardan tutanak
- Yazım kuralları (büyük harf kullanımı)
- Okuma/dinleme-anlama

İÇİNDEKİLER

CÜMLE > Cümlelerin görünüşleri > Cümlede öge sırası > Cümle vurgusu > Cümlede anlatım > Cümle İle İlgili Temel Kavramlar > Anlamsal İlişkiler Bakımından Cümleler > **FORM YAZILAR** > *tutanak* > **YAZIM KURALLARI** *büyük harflerin yazılışı* > **OKUMA/DİNLEME-ANLAMA ÇALIŞMASI** (*Son Kuşlar/ Sait Faik Abasıyanık*)

* Bu bölüm; Dr. Özlem Yahşi tarafından hazırlanmıştır.

GENEL DİL KÜLTÜRÜ / CÜMLE-CÜMLEDE ANLAM

1.1 Cümle

Bir dilin nitelik ve özellikleri ifade düzleminde kendini ortaya koyar. Anlatım, verilmek istenen bir konunun cümle düzeni içinde söz ya da yazı ile anlatımıdır. Dilin en küçük anlatım birimi cümledir. Sözcükler cümle düzeni içinde anlam kazanır.

Bir dilin yerleşik kuralları toplumsal olmakla birlikte, anlatım kişisel yaratma gücüne dayanır. Bir başka deyişle bireyseldir. Bireysel dil oluşu cümlenin yapısından sözcük dağılımı ve telaffuzuna kadar kişinin birey dilini oluşturması niteliğindedir.

Birey bir düşünceyi ya da olayı anlatırken kullanacağı sözcükleri istediği gibi seçer, cümleleri dilediği gibi kurar. Bundan dolayı bireylerin anlatım tarzları kendilerine mahsustur. Öte yandan bir toplumda yaşayan bireyler, arasında ortak anlatım değerleri de vardır. Bu değerler, kuşaktan kuşağa geçerek biçimlenir, böylece her toplumun anlatımının yapısal karakteristikleri ortaya çıkmış olur.

Cümle içinde sözcüklerin tek başlarına ya da diğer sözcüklerle birlikte oluşturduğu gruba öge denir. Cümlenin oluşumu için çekimli bir fiil ya da ek fiille çekimlenmiş isim soylu bir sözcük gerekir. Bu nedenle bu iki özellikten birine sahip bir sözcükle bir cümle oluşturulur.

Türkçe tarihsel gelişim süreci içinde değişik dillerin anlatım düzeni ile karşılaşmasına rağmen yapısal özelliğini korumuştur, belirli bir anlatım düzeni vardır. Bu düzen, cümlenin öğelerinin belirli bir sıraya göre dizilmesiyle oluşur. Cümlenin öğeleri, üç temel grupta incelenir.

1. Temel öğeler; Yüklem, Özne
2. Yardımcı öğeler; Nesne, Dolaylı Tümleç, Zarf Tümleci
3. Arasöz

Türkçe sözdiziminde sözcüklerin yeri oldukça önemlidir. Bir sözcüğün diğer sözcükten önce ya da sonra kullanılması sözcüğün niteliğini (değer için kullandım) değiştirir. Sözcüklerin niteliği ve görevi cümledeki yerine göre değişim gösterir.

Akıllı ve hayvanlar sözcükleri, akıllı hayvanlar şeklinde kullanırsak bir sıfat tamlaması meydana gelir; bu tamlama yargı içermeyen bir anlatım olduğu için cümle değildir. Aynı sözcükleri, hayvanlar akıllı şeklinde kullanırsak bir cümle meydana gelir.

Türkçe sözdiziminde genellikle yardımcı ögeden temel ögeye doğru bir sıralama söz konusudur. Cümlede temel öge yüklemidir ve cümle kuruluşunda yüklem temel öge olarak en sonda bulunur.

Özne + Tümleçler + Yüklem

Cümle ihtiyaca göre diğer ögelerle desteklenir. Cümlede bağımsız yargıları, temel ve yan yargıları çeşitli yönlerden tamamlamak için kullanılan ögelere yardımcı ögeler denir. Bu yardımcı ögeler “dolaylı tümleç, zarf tümleci ve nesne”dir.

1.1.1 Cümlelerin Ögeleri

Dilimizde ögelerin diziliş sırası yardımcı ögeden temel ögeye doğru gerçekleşir.

Kardeşimle sinemaya gidiyorum.

Yardımcı öge Temel öge

Dilimizin söz diziminde genel olarak yardımcı ögeden temel ögeye bir diziliş gerçekleşir. Temel öge, yüklemidir ve temel öge olarak en sonda bulunur. Bu cümlelere kurallı cümle denir. Kurallı cümlelerde olan bu durum ad cümlelerine uymamaktadır. Ad soylu cümlelerde genel olarak özne ve yüklem yan yana bulunur.

Uzun yıllar bu evde oturdum.

Şiirlerinde vatan sevgisini anlatıyor.

Bu cümlelerin yüklemi “otur-” eylemi olduğundan cümle, eylem cümlesidir.

Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı...

Dünkü hava çok kötüydü.

Birinci cümlelerdeki altı çizili sözcüklerin yüklemi isim soylu sözcüklerdir. İkinci cümledeki “kötü-ydü” sözcüğü ek-fiil ile çekimlenerek isim cümlesi oluşturmuştur.

1.1.2 Cümlede Üzerinde Durulan Ögenin Yükleme Yaklaşımı

Türkçe sözdiziminde özellikle önemsenen ögeyi vurgulamanın yollarından biri de onu yükleme yaklaşımıdır. Bu durum ögelerin yer değişimini ve sıralanışı belirler.

Arkadaşları onu tiyatroda bekliyordu.

Dolaylı Tümleç Yüklem

Bu cümlede vurgulanan öge, dolaylı tümleç olan tiyatrodaki sözcüğüdür.

1.1.3 Yüklem Cümle Başına Getirilmesi

Konuşma ve düşünceler duygunun doğal akışına göre biçimlenir. Ve bu biçimlenen konuşmalarda, düzyazıda görülen sözdizimi kuralları dikkate alınmaz. Hiçbir ön hazırlığa dayanmadığından dolayı düşünceler anlık söylenir. Bu nedenle dilimizde bu tarz cümlelere devrik cümle denir. Konuşmaya önem veren roman, öykü, oyun, söyleşi türleri nedeniyle devrik tümce yazı diline girmiştir. Devrik cümleye Türkçenin çok önceki dönemlerinde de rastlanmaktadır. 11. Yüzyılda yazılan Divan-ı Lügat-it Türk'te (Kaşgarlı Mahmut) devrik cümle örnekleri bulunmaktadır. Dede Korkut Öykülerinde de (13.yy) devrik cümleler vardır. Devrik cümle dilimizin öz hazinesidir ve sözdizimine de uygundur.

Toğardın ese keldi öngdün yeli

Ajun edgüğe açtı uçmak yolu. (Kutadgu Bilig, Y.Has Hacıp)

(Bahar yeli doğudan esip geldi.)

(Dünya iyilere cennet yolunu açtı.)

Sakla samanı gelir zamanı. (Atasözü)

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak. (M.Akif Ersoy)

1.1. 4 Önermeyi Kısa Yoldan Bildirim

Dilimizin en önemli özelliklerinden biri önermenin kısa yoldan verilebilir oluşudur. Bunu sağlayan bazı ögeler bulunmaktadır. Bunlar;

- a) Gizli Özne
- b) Eksiltili Anlatım
- c) İşteşlik
- d) İlgi Zamiri

Cümledeki yüklem tarafından bildirilen önermeyi gerçekleştiren öge olan özne bazen cümlede bulunmaz. Yüklem sonundaki eke bakarak özneyi buluruz. Yüklem yardımıyla bulunan bu özneler "gizli özne" denir. Edilgen-geçişsiz fiilin, gereklilik kipinin 3. Teklik şahsının ya da -mAk gerek/-mAk lazım yapısının kullanıldığı cümlelerin öznesi yoktur. Genel olarak eğer sözcük bazında cümle içerisinde özne yok ise, mutlaka gizli özne bulunmaktadır.

“Çalışıyordum”. Bu cümlenin öznesini, sözcüğün sonundaki şahıs ekine bakarak 1. şahıs “ben” olduğunu buluruz.

Türkçede üç tür eksiltili cümle vardır: Gizli özneli, Eksiz yüklemlili, Eksiltili ad takımları

Fiil çekiminde yer alan kişi ekleri kılış ya da oluşun bağlandığı kişiyi gösterdiğinden cümlede açık özne kullanılmayabilir.

"Son günlerde çok stresli görünüyorsun." cümlesinde özne olarak belirlenecek sözcük yoktur. Ancak fiilde şahıs eki olduğu için açık özne gerektirmemektedir.

İsim ve isim soylu sözcüklere gelen iyelik ekleri de isimleri kişilere göre çekime sokar.

Kitabım (benim kitabım), kitabın (senin kitabın),...

Diğer bir kısa anlatım olgularından olan işteşlik; fiile gelerek oluş ve kılışın birden fazla kişi tarafından yapılmasıdır.

Tanı-ş, kaç-ış-, yaz-ış- vb.

Cümle içerisinde öznenin ve isimlerin yerini alan ilgi zamirleri tamlamalarda düşme eğilimi göstererek anlatımı kısaltır ve sadeleştirir.

Masanın üzerinde bulunan tabakları mutfaktakilerin yanına götür.

1.2 Cümle Vurgusu

Cümle vurgusu, cümle içerisinde anlamına veya anlatımına değer verilen bir sözcüğün konuşma veya okuma sırasında diğerlerinden daha baskılı ve kuvvetli söylenmesidir. Bir cümleyi oluşturan kelime veya kelime gruplarından birinin diğerlerine göre baskılı söylenmesidir. Bu vurgu çeşidinde dikkate alacağımız en önemli konu cümlenin türüdür. Dilimizde en önemli öge yüklemdir. Bu yüzden vurgu ya yüklem üzerinde ya yüklem önündeki ögede ya da zaman anlamı veren zarf tümleci üzerindedir.

Bu fotoğraf makinesini bana, doğum günümde **babam** almıştı. (Özne vurgulanmıştır.)

Bu fotoğraf makinesini, babam, bana **doğum günümde** almıştı. (Zarf tümleci vurgulanmıştır.)

Bu fotoğraf makinesini, doğum günümde babam, **bana** almıştı. (Dolaylı tümleç vurgulanmıştır.)

Babam, bana doğum günümde bu **fotoğraf makinesini** almıştı. (Nesne vurgulanmıştır.)

1.3 Cümlede Anlatım

1.3.1 Doğrudan (Dolaysız) Anlatım

Söylenenleri biçimsel ve anlamsal herhangi bir değişikliğe uğratmadan, olduğu gibi aktarılan anlatım biçimine denir.

Örnek: Ahmet, bugün çarşıya kitap almaya gideceğim, dedi. Cümlesinde altı çizili kısım Ahmet'in söylemiş olduğu sözün olduğu gibi aktarılmasıdır. Dolayısıyla bu cümle doğrudan anlatıma örnektir.

1.3.2 Dolaylı Anlatım

Bir şeyi açıkça söylemeyip üstü kapalı olarak anlatan, ima eden anlatım biçimine denir.

Örnek: Ahmet, bugün çarşıya kitap almaya gideceğini söyledi. Bu cümlede altı çizili kısım Ahmet'in söylemiş olduğu sözün yazar tarafından aktarılmasıyla oluştuğu için dolaylı anlatımdır.

1.3.3 Kinayeli Anlatım

Kinaye, bir sözün gerçek anlamı dışında kullanılmasına dayanan bir edebi sanattır. Kinayeli anlatım ise, bir sözün gerçek anlamı dışında mecaz anlama gelecek şekilde kullanılmasına dayanan anlatım biçimidir. Bir sözü kinayeli bir biçimde söylemek, ima etmek yani düşüncesini dolaylı olarak dile getirmek demektir.

Örnek: Ahmet, günde yarım saat çalışmayla YGS'de Türkiye derecesi yapacağını umuyor, cümlesinde "Ahmet'in yarım saat çalışmayla YGS'yi kazanmasının mümkün olmadığı" anlatılmak isteniyor. "Ahmet'in YGS'de Türkiye derecesi yapması" gibi ters bir durum imalı şekilde ifade ediliyor.

Şimdi doğrudan ve dolaylı anlatım ile kinayeli anlatımı örneklendiren cümlelere bir göz atalım:

- En iyi romanlar, bir bunalım döneminde yazılır, der Dostoyevski. (Doğrudan)
- En iyi romanların bir bunalım döneminde yazılacağını söylüyor Dostoyevski. (Dolaylı)
- Turgut Uyar: "Nobel Ödülü kazanan bu yazarı, en içten dileklerimle kutlarım." diyor. (Doğrudan)
- Turgut Uyar; bir yazısında, Nobel ödülü kazanan bu yazar en içten dilekleriyle kutladığını belirtiyor. (Dolaylı)

- Bir eleştirmen, genç bir yazara: İyi bir öykücü olman için iki fırın ekmek yemen gerekir, tavsiyesinde bulunmuş. (Kinayeli anlatım)

1.3.4 Öznellik (Öznel Yargılı Cümleler)

Nesnelerin ve olguların hakikatine değil de, bireyin duygu ve düşüncelerine dayanan, bu nedenle de kişiden kişiye değişebilen yargılardır. Öznel anlatımda kişi, cümleye kendi duygu ve düşüncelerini katar, kendi bakış açısıyla yorum yapar. Dolayısıyla bu tür yargılar “Bence, bana göre” anlamı içerir.

“Güney Marmara'nın en güzel şehri Bursa'dır.” cümlesinde “en güzel şehir” ifadesi kişiden kişiye değişebileceği için öznel dir.

“Orhan Veli, şiirimizde yüzyıllardır egemen olan romantizmi yıktığı için başarılı olmuştur.” cümlesindeki “başarılı olmuştur” yargısı kişiden kişiye değişebileceği için öznel dir.

“Atatürk'ün Söylev adlı eseri zengin bir karakterler kitabı olduğundan okuyucuya, hep ilgi çekici gelmiştir.” cümlesinde “ilgi çekici” ifadesi bu cümleye yorum katmıştır, dolayısıyla öznel dir.

1.3.5 Nesnellik (Nesnel Yargılı Cümleler)

Bireyin kendi düşüncelerine değil de, nesnelerin ve olguların hakikatine dayanan, dolayısıyla kişiden kişiye değişmeyen, genel geçer yargılardır. Bu tür yargılar doğrulanabilirlik, kanıtlanabilirlik özelliklerine sahiptir.

“Güney Marmara'nın kış turizmi ve otomotiv merkezi Bursa'dır.” cümlesinde kanıtlanabilir yargılar olduğu için bu cümle nesnel dir.

“Orhan Veli, Türk şiirine yüzyıllardır hakim olan romantizm duygusunu şiirlerinde işlememiştir.” cümlesi nesnel dir.

“Atatürk'ün Söylev adlı eserinde Kurtuluş Savaşı'ndaki en öndeki karakterleri ve onlara karşı mücadele edenleri görebilirsiniz.” cümlesi de “Kurtuluş Savaşı'ndaki kişileri ele aldığından ve bu da kanıtlanabileceğinden” nesnel dir.

Öznel ve Nesnel Yargılı anlatımları örnek cümleler içinde şöyle verebiliriz:

- Dostluğun olmadığı yerde insanî değerlerin gelişebileceğine inanmıyorum.
- Dostluk, insanın ve insanlığın en büyük en yüce değerlerinden biridir.
- Şairin, sesini daha geniş kitlelere duyurabilmesi için dergilerde daha sık görülmesinde yarar var.

- En iyi yapılan tatil ormanda yapılan tatildir.
- İyi bir romancı, şiir yazamaz ama iyi bir şair roman yazabilir.
- Oyunda dört kadın, üç erkek rol almıştır.
- Öykünün yanı sıra birçok şiir yazmış, bunlardan bazıları bestelenmiştir.
- Köyden kente yapılan göçler her yıl biraz daha artmakta, bu nedenle kentlerde konut sorununa çözümler aranmaktadır.
- Fatih Sultan Mehmet İstanbul’u aldığıında 21 yaşındaydı.
- Türkiye Avrupa Birliğine girebilmek için çeşitli girişimlerde bulundu.

1.3.6 Tanım-Tanımlama Cümlesi

Bir kavramı, bir durumu, bir olguyu ayırıcı özellikleriyle betimlemeye tanım denir. Bu amaçla kullanılan cümlelere de tanım cümlesi denir.

Örnekler:

Roman, olmuş ya da olabilecek olayları anlatan uzun yazı türüdür.

Sanatsal yaratımın temeli, doğayı taklit etmek değil; yeniden biçimlendirmektir.

Cahillik ve bilgisizlik bir toplumu içten içe kemiren bir kurttur.

NOT: Tanım cümlesi öznel ya da nesnel olabilir.

“Şiir; ölçülü, uyaklı belli nazım biçimleriyle oluşturulan yazı türüdür.” cümlesi nesnel tanımken “Şiir, insanın iç dünyasındaki sıkıntıların, beklentilerin dizelere dökülmesidir.” cümlesi öznel tanım içermektedir.

1.3.7 Eleştiri Cümlesi

Eleştiri; bir sanatçı, bir yazar, bir şair, bir eser ya da bir durumla ilgili nesnel ölçütlere dayalı olarak değerlendirmede bulunmaktır. Eleştiri, bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ya da yanlış yönlerini bulup göstermek amacıyla yapılan inceleme işidir. Dolayısıyla eleştiri, yalnızca olumsuz bir eylem olarak görülmemelidir.

Örnekler:

Bu yazarımız, Kurtuluş Savaşı’nı anlatırken bazı olayları görmediği halde görmüş gibi anlatmakla olayların gerçekliğine gölge düşürmüştü.

Genç bir şair şiirlerinin birinde sanatlı ve süslü anlatımı o kadar abartmış ki anlatımı anlaşılma hale gelmiş.

Son yıllarda Türk romanında okuyucunun ilgisini çekecek hiçbir yenilik ve özgünlük kendini göstermedi.

1.4 Cümlede Üslup

Bir yazar ya da eserin kendine has dil kullanımlarına ve anlatım özelliklerine üslup (biçem) denir. Üslubun iki boyutu vardır. Biri yazının tekniğiyle, kurgusuyla; diğeri dil ve anlatım özellikleriyle ilgilidir. Metne, şaire ve yazara yöneltilen “Nasıl anlatmış/nasıl anlatılmış?” sorusunun cevabı o metnin, o yazarın, o şairin üslubunun inceliklerini ortaya koyar.

Örnek:

Kısa ve özlü bir anlatım, devrik cümleler, bu yazarın en belirgin özelliğidir.

1.4.1 Karşılaştırma Cümlesi

Karşılaştırma, birbiriyle ilişkili iki ya da daha çok varlığın, kavramın ya da olgunun benzer ya da farklı yönlerini ortaya koymaktır. Anlatımda karşılaştırma ilişkisi, “gibi, kadar, daha, en...” gibi bağlaç, ilgeç ve belirteçler aracılığıyla kurulur.

Örnekler:

Şiir, romandan daha çok sevilmiştir.

Kendi yaşıtı insanlardan daha genç ve daha diri bir görünüşü vardı.

1.4.2 İçerik (Konu) Cümlesi

Sözlü veya yazılı anlatımda verilmek istenen öz, düşünce, duygu ve imgelerin bütününe içerik denilir.

Örnekler:

Ömer Seyfettin, kimi öykülerinde çocukluk ve askerlik anılarını işliyor.

Romanda kent insanların bireyci yaşamlarını ve bunun yarattığı bunalımlar anlatılmış.

1.4.3 Varsayım Cümlesi

Henüz yeteri derecede doğrulanmamış ancak doğrulanabilirliği mümkün olan düşüncelerin dile getirildiği cümleye denilir. Varsayım içeriği taşıyan yargılarda, genellikle “tut ki, diyelim ki, farz edelim, düşün ki” gibi ifadeler yer verilir.

Örnekler:

Büyük ikramiye sana çıktı diyelim, bana ne alırsın?

Şu anda kapının çaldığını ve oğlunun geldiğini farz edelim.

1.4.4 Ön Yargı Cümlesi

Bir kişi veya bir durumla ilgili olarak belirli koşul, ölçüt ve deneyimlere dayalı olarak edinilen olumlu ya da olumsuz yargıya denilir. Ancak, bu tip cümlelerde genellikle önceden edinilmiş olumsuz düşünceler öne sürülür.

Örnekler:

Bizi görür görmez yine bağırıp çağırarak.

Ben zaten onun suçlu olduğunu baştan biliyordum.

1.4.5 Yorumlama Cümlesi

Bir yazıyı veya bir sözü yorum yaparak açıklamak demektir. Yorumlama, bu özelliğiyle kişisel, öznel bir değerlendirme karakteri taşır.

Örnekler:

Eğitim bir okul sorunu değildir; o, insanın kendisinde taşıdığı bir eylemdir.

Ne zaman baksam gözlerini kaçırıyor; o sanki benden bir şeyler saklıyor.

1.4.6 Değerlendirme Cümlesi

Değerlendirme özelliği taşıyan cümlelerde anlatıcı, bir yapıt, bir sanatçı, bir olayla ilgili olumlu ya da olumsuz tespitler yapar. Değerlendirme, öznel ya da nesnel olabilir.

Örnekler:

Genç şairlerimizden biri, bu şiirinde de hayali öğeleri öne çıkarmış, cümlesi öznel bir değerlendirmedir.

Şiire yeni başlayan bu şairimiz önceki şiirlerinde olduğu gibi son şiirinde de Türk destan kahramanlarına epeyce yer vermiş, sözü nesnel değerlendirmedir.

Yazarın, bu romanında çok etkileyici bir anlatım var.

Son sergideki resimlerinde yeşil tonları kırmızı tonlardan daha çok kullanmış.

1.4.7 Olasılık (Tahmin) Cümlesi

Birtakım bilgilere ve sezgilere dayanarak bir durum, olay ya da eylemin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hakkında tahminde bulunmaktır. Kesin bir yargıya dayanmayan bu cümlelerde “galiba, belki, sanıyorum, zannediyorum, bence, bana göre...” gibi ifadeler kullanılır.

Örneğin:

Yarın işe biraz geç gelebilirim.

Şimdi bizim oralara da bahar gelmiştir.

1.4.8 Neden-Sonuç İlişkili Cümleler

Aynı cümlede ya da cümleler arasında kurulabilen neden-sonuç ilişkisinde, nedene bağlı olarak sonuç gerçekleşir. Neden-sonuç ilişkisi; “için, ile, -den dolayı, -den ötürü” ilgeçleriyle kurulabileceği gibi “-den/-dan” eki ya da kimi bağlaç ve sözcüklerle de kurulabilir.

Örnek:

Yoğun kar yağışı yüzünden Ankara - İstanbul seferleri iptal edilmiş.

Elindeki işi bitiremediğinden bir hafta kadar yeni iş alamayacağını söyledi.

1.5.1 Gerekçeli Yargı Bildiren Cümleler

Bir eylemin gerçekleşmesi bir yargıya, bir nedene bağlı ise gerekçeli yargı oluşur.

Örnek:

Sabah evden çıkarken palto almayı unuttum, şimdi üşüyorum.” cümlesinde “üşüyorum” yargısının nedeni, gerekçesi “palto almayı unutmak”tır.

“Derse geç gelen Ahmet, otobüsü kaçırdığını söylüyor.” cümlesinde Ahmet'in derse geç gelmesi otobüse yetişememesi gerekçesiyle açıklanıyor.

1.5.2 Koşul İlişkili Cümleler

Bir durumun, bir olayın oluşmasını, gerçekleşmesini, bir koşulun var olmasına bağlayan cümlelerdir. Bu ilişki, genellikle “-se/-sa” dilek-şart kip ekiyle ya da bağlaçlarla sağlanır.

Örnek:

Sabah olunca horozlar öter.

Buraya gelirse görüşebiliriz.

1.5.3 Amaç-Sonuç İlişkili Cümleler

Amaç-sonuç ilişkisinde, eylemin gerçekleşme amacı vardır. Ancak, bu amacın gerçekleşip gerçekleşmediği kesin olarak belli değildir. Bu ilişki, “-mek/-mak için, -mek/-mak üzere” ilgeçleri ya da “-e, -a” ekiyle kurulur.

Örnek:

Biraz daha hava almak ve dinlenmek için arkadaşlarıyla pazar günü pikniğe gideceklermiş.

Okula onu görmeye gittin.

Gerek cümle içinde gerekse cümleler arasında burada yer vermediğimiz çeşitli anlamsal ve mantıksal ilişkiler de söz konusudur. Metin dediğimiz bütün de zaten, bu anlamsal ve mantıksal örüntülerin oluşturduğu tutarlı ve bağdaşık bir yapıdır. Bu bölümde, metinlerde sıklıkla karşılaştığımız örneklerle dayalı olarak temel bağıntılar üzerinde durmayı yeğledik.

FORM YAZILAR

Form yazılar; hem içerik hem şekil olarak belli bir kurala göre düzenlenmesi gereken dilekçe, öz geçmiş, tutanak, rapor, sözleşme, şartname, iş mektupları gibi yazılardır.

Tutanak

Mahkemeler, kongreler, soruşturmalar, dernek ve apartman toplantıları vb. yer ve durumlarda söylenen ve konuşulan durumları, yaşanan olayları ve bunların sonuçlarını hiçbir şahsi görüş ve duygulara yer verilmeden yazılan belgelere tutanak denir. Metnin başlığı “Tutanak” şeklinde büyük harflerle yazılıp başlığın altında mutlaka tarih, amaç ve görevli kişilerin isim, imzaları gibi bilgiler bulunur. Tutanak resmi belge niteliğindedir.

TUTANAK

Türk Dili Bölümü 2021/2022 eğitim-öğretim yılı güz dönemi akademik toplantısı 5 Eylül 2022 tarihinde saat 13.00’te Bölüm Başkanlığı Odasında yapıldı.

Toplantıda öğretim yılında okutulacak kitap, uygulanacak ders içerikleri ve ders saatleri hakkında görüşler belirtildi.

Toplantı sonucunda öğretim görevlilerinin ders dağılımı, ders kitabı ve metodu belirlenip sözlü olarak tebliğ edildi.

Toplantı tutanağı aşağıda adı, soyadı ve imzaları bulunanlarca tutulmuştur.

5.09.2022

Bölüm Başkanı

Bölüm Başkan Yardımcısı

İmza

İmza

Öğretim Görevlisi

Öğretim Görevlisi

İmza

İmza

YAZIM KURALLARI

Büyük Harf Kullanımı

1. Cümleler büyük harfle başlar.
Şairlerin genellikle iyi şiir okuyamadığı söylenir.
2. Mısraların ilk sözcükleri genellikle büyük harfle başlar.
Gün doğmadan,
Deniz daha bembeyazken çıkacaksın yola.
Orhan Veli (Hürriyete Doğru)
3. Mektuplarda ve resmi yazılardaki hitaplar büyük harfle başlar.
Sevgili arkadaşım, Sayın Cumhurbaşkanım vb.
4. Kitap, dergi, gazete isimleri büyük harfle başlar.
Resmi Gazete, Fikrimin İnce Gülü, Kafa Dergisi vb.
5. Kitaplarda bölüm, dergi ve gazetelerde yazı başlıklarının her sözcüğü büyük harfle başlar.
Başlıklarda kullanılan bağlaçlar ve soru ekleri küçük harfle yazılır. Eğer hepsi büyük yazılacaksa bağlaçlar ve soru ekleri de büyük harfle yazılır.
Dil ve Düşüncenin Aldatıcılığı, Yabancı Kelimelerin Pasaportu vb.
6. Özel isimler büyük harfle başlar.
Mustafa Kemal Atatürk, Samiha Ayverdi vb.
7. Millet, dil, din ve mezhep isimleri büyük harfle başlar.
İslamiyet, Almanlar, Ortodoksluk vb.
8. Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik sözcüklerdeki özel adlar büyük harfle başlar.
Maraş dondurması, Van kedisi, İngiliz anahtarı vb.
9. Devlet isimleri büyük harfle başlar.
Türkiye Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri vb.
10. Gezegen ve yıldız isimleri büyük harfle başlar.
Merkür, Mars, Venüs vb.
Dünya, güneş, ay kelimeleri gezegen anlamı dışında kullanıldıklarında küçük harfle başlar:
Bu aralar dünyadan ayrı yaşıyorum.
11. Şehir, semt, cadde, sokak isimleri büyük harfle başlar.
Sakarya, İstanbul, Susam Sokağı vb.

- 12.** Özel ada dahil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, belde, köy vb. Sözcükler küçük harfle başlar.
Bugün Simav ilçesinde ve Beyce beldesinde film çekimi vardı.
- 13.** Dağ, ova, ırmak, göl, okyanus isimleri büyük harfle başlar.
Sakarya Irmağı, Tuz Gölü, Muş Ovası vb.
- 14.** Kurum, kuruluş, dernek adları büyük harfle başlar.
Türk Dil Kurumu, Türkiye Kızılay Derneği vb.
- 15.** Kurum, kuruluş kısaltmalarını karşılayan harflerin tamamı, unvan kısaltmalarının ilk harfi büyük harfle başlar.
Cumhurbaşkanı, TBMM'nin açılış konuşmasında özgürlüklere vurgu yaptı.
Kurum, kuruluş, kurul, üniversite, fakülte, bölüm, bakanlık, kanun, tüzük, yönetmelik vb.ni bildiren sözcükler, belli bir kurum vb. kastedildiğinde büyük harfle başlar.
Üniversiteler, öğrencilerin eğitim hakkını yönetmeliklerle destekliyor.
- 16.** Bir özel ada bağlı unvan sıfatları, saygı sözcükleri, takma adlar büyük harfle başlar.
Engin Bey, Mehmet Efendi, Yüzbaşı Ayşe vb.
Akrabalık bildiren sözcükler büyük harfle başlamaz.
Fatma teyze, Nurcan abla, Ali enişte vb.
Akrabalık bildiren sözcükler başa geldiğinde lakap yerine kullanıldığından büyük harfle başlar.
Baba Müslüm, Dede Osman vb.
- 17.** Gün, ay adları bir tarihe bağlıysa büyük harfle, diğer durumlarda küçük harfle başlar.
15 Eylül 2009 Pazartesi günü okullar eğitime başlayacak.
Her ekim bu okulda seminerler yapılır.
- 18.** Tarihi olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar.
İstiklal Savaşı, Tanzimat Dönemi, Yakın Çağ vb.
Tarihi dönem belirtmeyen tür veya tarz bildiren terimler küçük harfle başlar.
Halk şiiri, Türk halk müziği, tasavvuf edebiyatı vb.

SIRA SİZDE

1. Aşağıdaki cümlelerden hangisi, dolaylı anlatıma örnek olabilir?
- A) Şöyle bir olayları anımsar, üzülürüz ve "İşte bu dünya böyledir" diye düşünürüz.
- B) Öğretmen, Ali'ye: "Arkadaşına söyle, yarın ödevini mutlaka getirsin." dedi.
- C) Paul Valery, şiir yazma yönteminden söz ederken "İlk dize Tanrı vergisidir, ondan sonrası da çaba..." dermiş.
- D) Tiyatrodan çıktığımızda arkadaşım, Hazım'ın sahnede canlandığı prensin gerçek hayatta da yaşamış olduğunu söyledi.
- E) Önce, tiyatronun öğelerini, hangi sanatların bir araya gelerek tiyatro gerçeğini ortaya koyduğunu düşünelim.

(1981-ÖYS)

Çözüm:

Dolaylı anlatım; yazarın sözünün başkası tarafından aktarılmasıdır, demiştik. Bu tür anlatımlar, "dedi, söyledi, ifade etti, belirtti" yargısına

a) ...dığını

b) ...mesini

c) ...eceğini kalıplarıyla bağlanır. Bu tip bir kullanım D seçeneğinde vardır. Arkadaşının söylemiş olduğu sözü aynen aktarsaydı doğrudan anlatım olurdu. Yukarıdaki kalıplara göre aktardığı için dolaylı anlatıma örnek oldu.

OKUMA/DİNLEME- ANLAMA ÇALIŞMASI

Aşağıdaki metni okuyun/dinleyin ve metinle ilgili sorulara yanıt verin.

SON KUŞLAR

Kış, Ada'nın her tarafında yerleşebilmek için rüzgârlarını poyraz, yıldız poyraz, maestro, dramudana, gündoğusu, batı karayel, karayel halinde seferber ettiği zaman; öteki yakada yaz daha pilisini pırtısını toplamamış, bir kenara, oldukça mahzun bir göçmen gibi oturmuştur. Gitmekle gitmemek arasında sallanır bir halde, elinde bir pasaport, çıkınında üç beş altın, bekleyen bu güzel yüzlü göçmen tazeyi benden başka bu Ada'da seven hemen hiç kimse yoktur, diyebilirim. Övünmek için değil! Herkesin yeni başlayacak olan altı yedi aylık soğuk hayata kendini şimdiden alıştırmak ve hazırlamak için bir şeyler yapmağa çalıştığı öyle günlerde, ben, tembelliğim, hep kaçanı kovalayan huyumla yazın, o güzel göçmenin peşine düşmüşümdür. Nerede yakalarsam orada kucaklarım onu. Kimi bir çamın gölgesinde durgun ve güneşsizdir. Kimi bir çalılığın kenarındaki çimenlikte bütün eski ihtişamıyla daha yeni başlamıştır. Yazın daha parça parça, lime lime, bohça bohça eşyalarıyla gitmek için fazla telâş etmediği Ada'nın bu yakasında, hiç ev yoktur. Yalnız bir tek kır kahvesi vardır. Bir küçük koyun hemen beş on metre yukarısında, bir apartıman terası kadar ufak bu kır kahvesinin tahta masaları üstünde, hâlâ karıncalar gezer. Hâlâ sinekler kahve fincanının etrafına konarlar. Bütün sesler kesilmiştir. Kimi gökyüzünden bir uçak homurtusu gelir. İçindeki, şimdi Yeşilköy'e incek yolcuları düşündüğüm, yalnız bu yazıyı yazarken oldu. Ondan evvel de uçaklar geçmişti. Ama, hiç içindeki yolcuların Yeşilköy'e neredeyse inceklerini, daha şu iki satırın sonunda inmiş bile olduklarını düşünmemiştim Kahvecinin kendisi sevimsiz bir adamdır. Kahveciden çok, ters bir devlet memuru hüviyeti taşır. Hastalıklı olmasa, doktorlar fazla yorulmamasını salık vermemiş olsalar, dünyada kahveci olmazdı. Tersine, ben bütün ömrümce iyi bir kahve bulamadığım için, kahveci olamamışımdır. Bir kır kahvesi, bir köyün kahvesinin üç beş gediklisi... Bundan güzel bir ömür mü olur, elli altmış senelik yaşama, bundan güzel başlar ve biter mi? Ağaçtan ağaca serilmiş beyaz çamaşırlar bu kadar durgun, güneşsiz, ıslak bir şekilde ılık havada hiç kurumayacaklar. Bu kedi, tahta masanın üstüne çıkmış, köpeğime durmadan homurdanacak mı? Sandalyenin üstündeki vişneçürüğü rengindeki delik çoraplar... Asmanın yaprakları daha yemyeşil. Bizim bahçedeki kurudu bile. Deniz, Bozburun'a doğru başını almış gidiyor. Uzaklarda görünen, İstanbul'un neresi kimbilir? Sesler neden gelmiyor? Bir başka uçağın sesi gelmeye başladı. Bizim ada, uçakların geçtikleri bir yol güzergâhı olmalı ki, hep ya üstümden, ya solumdan geçip gidiyorlar. Kedi sustu. Köpeğin gözünü kapadı. Karga sesleri geliyor şimdi de. Vaktiyle bu ada'ya bu zamanda kuşlar uğradı. cıvıl cıvıl öterlerdi. Küme küme bir ağaçtan ötekine konarlardı. İki senedir gelmiyorlar. Belki geliyorlar da ben farkına varmıyorum? Sonbahara doğru birtakım insanların çoluk çocuk ellerinde bir kafes, Ada'nın tek tepesine doğru gittiklerini görürdüm. İçim cız ederdi. Büyüklerin ellerinde birbirine yapışmış, pislik renginde acayip çomaklar vardı. Bunlarla bir yeşil meydanın kenarına varır, bunları bir ufacık ağacın altına çığırkan kafesiyle bırakırlar, ağacın her dalına ökseleri bağlarlardı. Hür kuşlar, kafesteki

çığırtkan kuşun feryadına, dostluk, arkadaşlık, yalnızlık sesine doğru bir küme gelirler. Çayırılıkta bir başka ağacın gölgesine birikmiş çoluklu çocuklu kocaman herifler, bir müddet beklerler. Sonra kuşların üşüştüğü ağaca doğru, yavaş yavaş yürürlerdi, ökselerden kurtulmuş dört beş kuş, bir başka ökseye doğru şimdilik uçup giderken, birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlar, hemen dişleriyle oracıkta boğarlardı. Ve hemen canlı canlı yolarlardı. Hele bir tanesi vardı, bir tanesi. Çocukları bu işe seferber eden de oydu. Ökseleri cumartesi gecesinden hazırlayan da... Konstantin isminde bir herifti. Galata'da bir yazıhanesi vardı. Zahire tüccarıydı. Kalın, tüylü bilekleri, geniş göğsü, delikleri kapanıp açılan üstü kara kara benekli bir burnu, deriyi yırtmış da fırlamış gibi saçları, kısa kısa bir yürümesi, kalın kalın bir gülmesi... O esmerle sarışın arası isketelerin bir damlacık etlerinden yapacağı pilâvın hazzıyla pırıl pırıl yanan krom dişleriyle nasıl koparırdı kuşun imiğini, bir görseydiniz... Hani sessiz, zenginliğini belli etmez, mütevazı adamdı da... Konu komşusu da severdi hani. hiç bir şeye, hiç bir dedikoduya karışmazdı. Sabahleyin işine kısa kısa adımlarla koşarken, akşam filesini doldurmuş vapurdan çıkarken görseniz; iriliğine, sallapatalığına karamanlı ağzı konuşuşuna, basit ama, hesaplı fikirlerine, iki kadeh atmışsa yine basit, sevimli şakalarına karşı, hakkında kötü bir hüküm de veremezsiniz. Kendi halinde işi yolunda, hesaplı yaşayan binbir tanesinden bir tanesiydi. Ama, güz mevsiminde birdenbire böyle canavar kesilirdi. Akşam beş otuz beş vapurunun arka tarafında yerleştiği iskemlesinde, denizin üstüne oldukça mülâyim bakan gözlerini havaya kaldırır, eylül sonlarına doğru böyle şairane gökyüzüne bakardı. Birden yüzünün ve gözlerinin parladığını görürdünüz. Havada ve denizdeki tirşe maviliğin üstünde birtakım esmer damlacıklar görünürdü. Sağa sola oynarlar, sonra bir istikamet; tutturur, bu esmer lecekler geçip giderlerdi. Konstantin efendi onların çok uzaktan geçtiklerini görebilirdi. Gözlerini kıstı. Esmer lekelerin adalar istikametinde gittiklerini görür, etrafına bakar, bir tanıdık görececek olursa gözünü kırpar, gökyüzüne bir işaret çıkar: Bizim pilâvlıklar geldi! - derdi. Kuşlar pek yakından geçmişse, seslerini taklit ederek kalın dudaklarıyla dişlerinin arasından onlara seslenirdi. Kuşların çoğunca aldandıklarına, bu sesi duyarak, dost sesi sanıp vapur etrafında bir dönüp uzaklaştıklarına şahit olmuşumdur. Havalara sertleşir, poyrazlar, lodolar birbirini kovalar, günün birinde teşrinlerin sonlarına doğru, ılık, hiç rüzgârsız, parça parça oynamıyan bulutlu, tatlı sümbül günlerinde, o, en çığırtkan kafes kuşunu nereden bulursa bulur mahalle çocuklarını çağırır; bin tanesi 250 gram et vermeyen sakaları, isketeleri, floryaları, aralarına karışmış serçeleri gökyüzünden birer birer toplardı. Seneler var ki kuşlar gelmiyor. Daha doğrusu ben göremiyorum. Güzün o güzel günlerini pencereden görür görmez, Konstantin efendinin bulunabileceği sırtları hesaplayarak yollara çıkıyorum. Bir kuş cıvıltısı duysam kanım donuyor, yüreğim atmıyor. Hâlbuki sonbahar kocayemişler, beyaz esmer bulutları, yakmayan güneşi, durgun maviliği, bol yeşili ile kuşlarla beraber olunca, insana, sulh, şiir, şair, edebiyat resim, musiki, mesut insanlarla dolu anlaşılmış, sevimli, açsız, hırsız bir dünya düşündürüyor. Her memlekette kıra çıkan her insan kuş sesleriyle böyle şeyler düşünecektir. konstantin efendi mani oluyor. Zaten kuşlar da pek gelmiyorlar artık. Belki birkaç seneye kadar nesilleri de tükenecek. Her memlekette kaç tane konstantin efendi var kimbilir? Kuşlardan sonra şimdi de milletin yeşilliğine musallat oldular. Geçen

gün yol kenarındaki yeşilliklere basmağa kıyamayarak yola çıkmıştım. Konstantin efendinin günlerinden bir gündü. Gökte hiç kuş gözükmüyordu. Evden çıkarken isketemin kafesine bir incir yapıştırdım. İsketem tek gözünü verip bana dostlukla bakmış, incir çekirdeğini kırmağa çalışıyordu. Onu, ev duvarının bir kenarına çaktığım çiviye asmış, yola çıkmıştım. Kuşlar yoktu şimdi havada ama, yolun kenarında yeşillikler vardı ya... Baktım: bu yeşilliklerin bazı yerleri sökülmiş. Biraz ileride dört çocuğa rastladım. Yürüyorlar. Yeşilliklerin en güzel yerinde duruyor, bir kaldırım taşı kadar büyük bir parçayı belle söküyorlar, bir çuvala dol- duruyorlardı: -Ne yapıyorsunuz, yahu? dedim. -Sana ne? dediler. Fıkara, üstleri yırtık pırtık yavrulardı. -Canım, neden söküyorsunuz? dedim. -Mühendis Ahmet bey söktürüyor. -Ne yapacak bunları? -Yukarıda deri tüccarı Hollandalı var ya hani, onun bahçesini düzeltiyorlar da... -İngiliz çimi alsın, eksin; mademki herif zengin.. -İngiliz çimiyle bu bir mi? -Bu daha mı iyi? -İyi de laf mı? Bunun üstüne çimen mi olur? Hollandalı öyle demiş. Karakola koştum. Polislere haber verdim. Güya men ettiler. Gizli gizli, gene çimenler yer yer söküldü. Mühendis ahmet beye ceza bile kesilmedi. Belediye talimatnamesinde, yol kenarlarındaki çimenleri sökmek cezayı mucip olmuyormuş. Kuşları boğdular, çimenleri söktüler, yollar çamur içinde kaldı. Dünya değişiyor dostlarım. Günün birinde gökyüzünde, güz mevsiminde artık esmer lekeler göremeyeceksiniz. Günün birinde yol kenarlarında, toprak anamızın koyu yeşil saclarını da göremeyeceksiniz. Bizim için değil ama, çocuklar, sizin için kötü olacak. Biz kuşları ve yeşillikleri çok gördük. Sizin için kötü olacak. Benden hikâyesi.

SAİT FAİK ABASIYANIK

SIRA SİZDE

Metinle ilgili aşağıdaki soruları yanıtlayınız.

SORULAR

1. Metinde kuşlar neye benzetilmiştir?
2. Metinde sonbaharın hangi özelliklerinden bahsedilmiştir?
3. Yazara göre “felaketlerin en büyüğü” nedir? Katılıyor musunuz? Açıklayınız.
4. Metinde geçen “Her şeyimizi bağladığımız ama durmadan yanıldığımız” şey nedir? Siz bu hüküm hakkında ne düşünüyorsunuz? Kısaca açıklayınız.
5. Yazarın yerinde siz olsaydınız hikayeyi nasıl sonuçlandırırdınız? Kısa bir paragraf yazınız.

ÖZET

Cümle başlığı altında cümlenin tanımı ve cümlenin anlamıyla ilgili kavramlar üzerinde duruldu. Dilimizde doğru cümle kurmanın ve cümlede anlamın önemli olduğu vurgulandı.

Yine bu bölümde Form Yazılardan Tutanak gösterildi. Tutanak, mahkemeler, kongreler, soruşturmalar, dernek ve apartman toplantıları vb. yer ve durumlarda söylenen ve konuşulan durumları, yaşanan olayları ve bunların sonuçlarını hiçbir şahsi görüş ve duygulara yer verilmeden yazılan form yazıdır.

Ayrıca yazım kurallarından büyük harflerin kullanıldığı yerler belirtildi.

KENDİMİZİ SINAYALIM

2. Aşağıdaki cümlelerin hangisi öznel bir yargıdır?

- a) Yunus Emre'nin bu şiirinde "bulut "un gizli gizli ağlamasından söz edilerek buluta insan niteliği verilmektedir.
- b) Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun bu şiirinde doğadaki nesnelerin özellikleri insanlar için kullanılmıştır.
- c) Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Han Duvarları"nda birçok kez kişileştirmeye başvurduğu görülmektedir.
- d) Ahmet Haşim'in "Sonbahar" şiirindeki kişileştirme de çok ilgi çekicidir.
- e) Behçet Necatigil'in bu dizelerinde sokaklar için "gülümseyen" sözcüğü kullanılarak kişileştirme yapılmıştır.

(1995-ÖSS)

Çözüm:

Öznel yargı, kişiden kişiye değişen, kanıtlanamayan yargıdır. A'da buluta insan niteliğinin verilmesi, B'de doğadaki nesnelerin özelliklerinin insan için kullanılmış olması, C'de Han Duvarları'nda kişileştirmeye başvurulmuş olması, E'de "gülümseyen" sözcüğünün kişileştirme için kullanılması ispatlanabilecek yargılardan olduğu için NESNEL'dir. D'de "kişileştirmenin ilgi çekici olması" sözü kanıtlanamayacak" bir yargıya işaretler, çünkü bana göre "ilgi çekici" olabilen sana göre "ilgi çekici" olmayabilir. Cevap D

3. (I) Önceleri yazınsal türlerin en etkilisinin roman olduğunu sanıyordum. (II) Sonra tiyatronun romandan daha güçlü, daha etkili bir tür olduğunu anladım. (III) 1940'lardan sonra da tiyatroya yöneldim. (IV) Peş peşe altı tiyatro eseri yazdım. (V) Yazdıklarım, çok büyük bir ilgi gördü ve çeşitli sahnelerde oynadı.

Yukarıdaki numaralanmış cümlelerin hangilerinde nesnellik söz konusudur?

- a) I.ve II. b)II. ve III. c) II.ve V.
- d)III.ve IV. e) IV.ve V.

(1994-ÖSS)

Çözüm:

Kişiden kişiye değişmeyen yargıya “nesnel yargı” denir. III. cümle kanıtlamaya dayalı bir cümledir. IV. cümle de ispatlana-bilecek bir yargı taşımaktadır. Dolayısıyla III. ve IV. cümlelerde nesnellik söz konusudur. Cevap D

4. Aşağıdakilerden hangisi bir "tanım" cümlesidir?

- a) Lirik şiir, akıldan çok düş gücüne, düşünceden çok duyguya yaslanır.
- b) Lirik şiirde, askın her türlü görünüşü, bütün yönleriyle dile getirilir.
- c) Lirik şiirde şair, sözcükleri seçerken, onların ses ve görüntü gücünü göz önünde tutar.
- d) Lirik şiir, duyguların, çok etkili ve coşkulu bir biçimde dile getirdiği şiir türüdür.
- e) Lirik şiirde yıllar yılı, aşk, ölüm, din gibi belirli temalar işlenmiştir.

(1990-ÖSS)

Çözüm:

Bu nedir? sorusuna cevap veren cümle tanım cümlesidir, demiştik. "Lirik şiir nedir?" sorusunun cevabı D seçeneğinde verilmiştir. A seçeneğinde lirik şiirin nasıl olduğu, C seçeneğinde şairin durumu, E seçeneğinde lirik şiirde işlenen konular ele alınmıştır. Cevap D

5. (1) Onca güzel, onca kalıcı şiir yazmış, Türk şiirine yeni renkler katmış bir şairin arada sırada kötü şiir yayımlayabileceğini kabul edebiliriz. (II) Buna bir itirazımız yok. (III) Ama bu gelecekte onun sanatsal değerine gölge düşürür. (IV) Hangi yasta, hangi aşamada olursa olsun saire hep daha iyisini, yenisini yazmak yakışmaz mı? (V) Elli yılda kazandığı ustalık sıfatına zarar vermesi doğru mudur şairin?

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinden başlayarak olumsuz nitelikli eleştiriye yer verilmiştir?

- a) I. b) II. c) III. d) IV. e) V.

(2010-YGS)

Çözüm:

III. cümlede “gelecekte onun sanatsal değerine gölge düşürür.” cümlesinden itibaren sözü edilen şairin olumsuz nitelikli eleştirilmesine yer verilmiştir. Cevap C

6. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde kişinin kendisine yönelik eleştirisi daha ağır basmaktadır?

- a) O yıllarda İstanbul'a göçenlerin sayısı arttıkça kenti sıkıcı bulur, oradan kaçıp kurtulmanın yollarını arardım.
- b) O yaşlarda, kadınla erkeği karşı karşıya getiren filmleri daha çok severdim.
- c) Sinema salonunun loşluğunda koltuğa gömüldüm mü günlük sıkıntılarımdan sıyrılır, hayallere dalardım.
- d) Bugün artık hoşlanmadığım kaçma kovalama eylemleri üzerine kurulu romanları, o günlerde severek okurdum.
- e) O zamanlar içinde bulunduğum koşulları değerlendiremediğim için çok yakınımda olan mutluluğu göremez, onu çok uzaklarda arardım.

(1997-ÖSS)

Çözüm:

Kişinin kusurlarını, eksikliklerini ifade etmesine öz eleştiri demiştik. E'de "içinde bulunduğum koşulları değerlendiremediğim için" sözü kişinin kendisine yönelik eleştirisini ifade ediyor. A'da İstanbul'un sıkıcılığı, B'de filmlerin özelliği, C'de sinema salonlarında izleyicinin durumu, D'de roman okuma üzerine tavır değişikliği öz eleştiriye kaçmayacak şekilde verilmiştir. Cevap E

7. (I) Haklarında fazla bir şey bilinmeyen hariciyeciler dünyasında gezinmek isteyenler için keyifle okunabilecek bir kitap. (II) Yazar, yirmi beş yılı yurt dışında geçen, otuz yedi yıllık meslek yaşamında edindiği izlenimleri okurlara duyurmak istemiş. (III) Mesleğinin sorunlarını, iyi ve kötü yanlarını dile getirmeye çalışmış. (IV) Çok akıcı bir dili var. (V) Kişilerin belirleyici özelliklerini en ince ayrıntılarına değin, somut bir biçimde yansıtmış.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangileri, söz konusu yazarın üslubuyla ilgilidir?

- a) I.ve II. b) I.ve V. c) II. ve III. d) II.ve IV. e) IV.ve V.

(1999-ÖSS)

Çözüm:

Üslup bir yazarın dili kullanma şeklidir. Yani yazarın kelime seçimi, cümlelerin yalınlığı, sanatsallığı yazarın üslubunu verir. Buna göre parçaya baktığımızda IV. cümledeki “çok akıcı bir dili var” V. cümledeki “somut biçimde yansıtmış” sözü yazarın üslubu ile ilgili özelliklerdir. Cevap E

8. (I) Bu söyleşimiz sırasında bana yönelttiğiniz sorular düşüncelerimi gözden geçirme olanağı sağlıyor. (II) Ne yapıyorum, nasıl yapıyorum sorularını yanıtlamak gerçekten kolay değil. (III) Çünkü ne yaptığımız, nasıl yaptığımız üzerinde, yazarken daha az, yazdıktan sonra daha çok düşünürüz. (IV) Aslında yazı ustalığı uzun, çok uzun yıllardan sonra kazanılan bir beceridir. (V) Bu beceri sürekli bir gelişim gösterir. Yukarıdaki parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde karşılaştırma söz konusudur?

a)I. b)II. c)III. d)IV. e)V.

Çözüm:

III. cümlede 'yazarken daha az, yazdıktan sonra daha çok düşünürüz.' ifadesi yazma eylemindeki düşünmenin miktarını mukayese etmesi yönüyle “daha az ve daha çok” sözleri ile karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla bu cümlede karşılaştırma vardır. Cevap C

9. (I) Bu kitabın dört bölümü, aslında birer uzun makale olarak düşünülmüş. (II) Dördü de ayrı ayrı temaları işliyor. (III) Bu temalar; Osmanlı Türk müziğinin öğretimi, icra üslubu, makamları ve bunları kuşaktan kuşağa aktarma yöntemleri... (IV) Yani Türk müziğinin belirleyici özellikleri... (V) Bütün bunlarla, geleneksel Osmanlı Türk müziğinin çeşitli yönlerine ışık tutuyor ve onun belirgin nitelikleri ortaya konuyor.

Yukarıdaki numaralanmış cümlelerin, hangisi sözü edilen kitabın içeriğiyle ilgili değildir?

a)I. b)II. c)III. d)IV. e)V.

(1996-ÖSS)

Çözüm:

İçerik, eserde nelerde söz edildiğinin belirtilmesidir. Temaları, konuları, kahramanları açıklayan cümleler içerikle ilgilidir. Parçaya baktığımızda I. Cümlede kitabın dört bölümünün

olduğu ve bunların tümünün de makale olduğu söylenmiş. Bu, içerikle değil, biçimle ilgilidir.
Cevap A

10. Aşağıdakilerin hangisi bir varsayımı ifade etmektedir?

- a) O, çarşamba günü geziden dönebilir.
- b) Diyelim ki bu olay gerçek değildir.
- c) İsteddiğini veririm, yeter ki sen çalış.
- d) Belki onu sen de tanırsın.
- e) Yarın, akşam yemeğine onlar da gelebilir.

Çözüm:

Aslında olmadığı halde bir an için kabul edilen yargıya varsayım diyoruz. B seçeneğinde “diyelim ki bu olay gerçek değildir.” yargısı aslında gerçekleşmiş bir olayı bir an için kabul etmeme düşüncesine dayanıyor. Dolayısıyla cevap budur. A ve E’de ihtimal anlamı vardır.
Cevap B

11. (I) Bu oyunu izlerken gülümsüyorsunuz. (II) Yumruklarınızı sıkıyorsunuz, öfkelenmiyorsunuz. (III) Yalnızca yansıtılmak istenen bir güzelliği algılıyorsunuz. (IV) Güzel bir oyun izlemenin coşkusuz sevincini ve rahatlığını duyuyorsunuz. (V) Biliyorum, çok fazla seyirci toplamayacak bu oyun, ama salt o rahatlığı yaşamak adına görülmeye değer.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde bir “ön yargı” söz konusudur?

ŞIKLAR?

Çözüm:

Bir olay, yazar, eser hakkında önceden edinilmiş olumlu ya da olumsuz düşüncelere ön yargı, diyoruz. V. cümlede bir oyun hakkında olumsuz bir düşünce olarak “oyunun çok fazla seyirci toplamayacağı” ifade ediliyor.

12. (I) Genç adamın yüzünde belli belirsiz bir gülümseme ve hafif bir kırmızılık vardı. (II) Bu kırmızılık, herkesin payını dağıtan balıkçının elinde tek balık kalıncaya kadar sürdü. (III) Balıkçının, son balığı da kendisine vermediğini görünce rengi uçup

gözleri büyüdü. (IV) Yüzündeki gülümseme giderek azaldı ve yok oldu. (V) O an, genç adamın, öfkesini ve acısını kendi içinde saklayan biri olduğunu anladım.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde “yorumlama” ya yer verilmiştir?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

(1989-ÖSS)

Çözüm:

“Yorumlama” kişisel olan, kanıtlanamayan öznel yargılarda görülür. V. cümleye baktığımızda “öfkesini ve acısını kendi içinde saklayan biri olduğunu anladım” dediğini görüyoruz. Bu söz gözleme değil, sezgiye bağlı bir anlamadır. Kanıtlanamayacak olan bu yargıda yorumlama yapılmıştır. Cevap E

13. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde öznel bir değerlendirme söz konusudur?

- a) Romanda anlatılanlar Kurtuluş Savaşı yıllarında geçiyor.
- b) Öyküdeki kişilerin dördü kadın, üçü erkektir.
- c) Romanın sonunda kahramanların hepsi ölüyor.
- d) Kitaptaki ilk öykünün konusu köy yaşamıdır.
- e) Öykülerin anlatımında bir kuruluk, bir tekdüzelik görülüyor.

(1991-ÖSS)

Çözüm:

Öznel bir değerlendirmede yazar, kendi duygularını, kişisel görüşlerini ve yorumlarını söyler. A, B, C, D seçeneklerinde bir yoruma bağlı olmayan kanıtlanabilir yargılar vardır. E’de ise “kuruluk, tekdüzelik” sözü yoruma bağlıdır. Bu da öznellik demektir. Cevap E

14. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir” sezgi, tahmin” söz konusu değildir?

- a) Bu olayın böyle sonuçlanacağını ben çok önceden anlamıştım.
- b) Nasıl bir mutluluk içinde bulunduğunu gözlerinden okuyordum.
- c) Bu sırrı, sonsuza değin yüreğimde taşıyacağımı söz veriyorum.
- d) Bu konuyu onun yanında rahatça konuşabileceğimi sanıyorum.
- e) Para düşkünü biri olduğunu konuşmalarından çıkarmıştım.

Çözüm:

Bir olay olmadan önce onun hakkında tahminde bulunmak, sezgiye dayalı görüş ortaya koymakla ilgili olmayan cümle sorulmuş. A'da “önceden anlamıştım”, B'de “gözlerinden okuyordum”, D'de “sanıyorum”, E'de “konuşmalarından çıkarmıştım.” sözleri tahmin - sezgi taşıyor. C'de tahmin - sezgi anlamıyla ilgili bir yaklaşım bulunmamaktadır. Cevap C

15. (I) O, işlediği konuları genellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminin başladığı 17.ve 18. yüzyıldan alır. (II) Oyunları o dönemin düşünüş biçimini, törelerini karikatürize ettiğinden değerlidir. (III) Güldürme ögesine bağh kalarak bilgili bilgisiz, erdemli erdemsiz kişiler arasındaki çelişkileri yansıtır. (IV) Kurumların, dolayısıyla da toplumun hicvine yönelir. (V) Mizah anlayışı, geleneksel mizah anlayışımıza uyduğundan, yapıtlarından halk da hoşlanır, aydınlar da.

Yukarıdaki parçada numaralanmış cümlelerin hangilerinde neden-sonuç ilişkisi vardır?

- a) I. de ve II. de
- b) I. de ve III. de
- c) II. de ve V. de
- d) III. de ve IV. de
- e) IV. de ve V. de

Çözüm:

Neden -sonuç ilişkisi (neden...; çünkü...) kalıbıyla karşımıza çıkar. Bu özelliği II. ve V. cümlelerde görüyoruz. II. cümlede “oyunlar için değerlidir sorusuna çünkü ile başlayan: “o dönemin düşünüş biçimini, törelerini karikatürize ettiğinden.” cevabını alırız. Aynı kalıbı V. cümleye uyarlayalım. “Bu oyunlardan halk ve aydınlar niçin hoşlanır? Cevabı verelim: “Çünkü oyunların mizah anlayışı, geleneksel mizah anlayışımıza uyduğundan.” Cevap C

16. Aşağıdakilerden hangisinde yargının nedeni belirtilmemiştir?

- a) Ülke toprakları yanlış kullanım yüzünden yok olup gitmektedir.
- b) Ülkede tarımsal üretimi geliştirmeye yönelik çalışmalar yıldan yıla azalmaktadır.
- c) Tarıma yeterince önem verilmediğinden bu ülke, pamuk, sebze, meyve üretiminde dünya sıralamasında gerilerde yer almaktadır.

- d) Kimi ülkelerde, tarıma dayalı üretimin bilinçli bir biçimde yapılmaması, halk sağlığı bakımından tehlike oluşturmaktadır.
- e) Çevre bilincinin yeterince gelişmemiş olması, hava ve su kirliliğine yol açmaktadır.

(2003-ÖSS)

Çözüm:

A, C, D ve E'de sonucun bir nedene bağlandığını görüyoruz. Bu cümleler bir “neden - sonuç” cümlesidir. B'de ise sonuç bir nedene bağlanmamıştır. A'da “yanlış kullanım”, C'de "tarıma yeterince önem verilmemesi”, D'de “üretimin bilinçli yapılmaması”, E'de de “çevre bilincinin yeterince gelişmemiş olması” sonucun nedenleridir. B'de ise “tarımsal üretimi geliştirmeye yönelik çalışmaların yıldan yıla azalması” herhangi bir yargının nedeni değildir. Cevap B

17. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “koşula bağlılık” söz konusudur?

- a) Konuşmak üzere kürsüye yöneldi.
- b) Evden çıkmak üzere olduğunu öğrendim.
- c) Kitabı geri vermek üzere aldı.
- d) Güneş doğmak üzereyken yola çıktık.
- e) Onu trene binmek üzereyken yakaladık.

(1999-ÖSS)

Çözüm:

Koşul cümlesi yükleme sorulan "Hangi şartla?" sorusuna cevap aranarak bulunur. Tüm seçeneklerde "üzere" sözcüğü kullanılmış. Demek ki "üzere" sözcüğünün koşul anlamı kattığı seçenek isteniyor. Bu söz A'da amaç, B, D, E'de zaman anlamı katmıştır. E'de ise "kitabı hangi şartla aldı?" diye sorduğumuzda "geri vermek üzere" cevabını alıyoruz. Cevap C

18. (I) Bütün dünyada geleneksel olandan, halk hikâyesi ve destandan yararlanma yoluna gidilmiştir. (II) Müzik, resim, roman, öykü, şiir, tiyatro ve sinema gibi sanat dallarının hepsinde böyledir. (III) Ben de böyle yapmak, geleneksel olanı çağdaş öykü sanatına taşımak istiyorum. (IV) Bu yöntemi ülkemiz yazınında ustaca uygulayan Yaşar Kemal'in izinde yürümek istejişimin özünde de işte bu yatıyor. (V) Nitekim son yapıtımda geleneksel yönelişim açıkça görülebilir.

Yukarıdaki parçada numaralanmış cümlelerin hangilerinde amaç söz konusudur?

- a) I.ve IV. b) I.ve V. c) II.ve III. d) III.ve IV. e) IV.ve V.

(1999-ÖSS iptal)

Çözüm:

Amaç, bir kişinin gelecekte yapmak istediği şeylerin tümüdür. Numaralanmış cümlelere baktığımızda, III. cümlede, sözü söyleyen kişinin “geleneksel olanı çağdaş öykü sanatına taşımak istemesi”; IV. cümlede “Bu yöntemi ülkemiz yazınında ustaca uygulayan Yaşar Kemal’in izinde yürümek isteyişi onun amacıdır. Cevap D

KAYNAKLAR

- Akbayır, Sıddık (2007). *Eğitim Fakülteleri İçin Cümle ve Metin Bilgisi*. 5.Baskı. Ankara: Pegem A Yay.
- Aktaş, Şerif; Osman Gündüz (2001). *Yazılı ve Sözlü Anlatım Kompozisyon Sanatı*. 1.Basım. Ankara: Akçağ Yay.
- Altun, Mustafa. (<https://www.dilbilimi.net>) (Erişim tarihi:15.08.2022).
- Boz, Erdoğan; Ertuğrul Yaman (2011). *Üniversiteler İçin Türk Dili*. 1. Baskı. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Çetiner, Mehmet (2015). *Dil ve Anlatım*. İstanbul: Okyanus Yay.
- Demir, Nurettin; Emine Yılmaz (2009). *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*. 1. Baskı. Ankara: Nobel Yay.
- Demir, Tufan (2004). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara. Kurmay Basım Yay.
- Demirel, Serhat (2019). *Sözün Sesi- Diksiyon ve Hitabet*. 1. Baskı. İstanbul: Değişim Yayınları
- Erdem, Mehmet Dursun; Mustafa Karataş (2015). *Yeni Türk Dili*. 1.Baskı. Ankara: Maarif Mektepleri.
- Gerçek, Rıza (1993). *Tıp Öğrencileri İçin Türk Dili Dersleri 1-2*. İstanbul: İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi.
- TDK Sözlük (<https://www.sozluk.gov.tr>) (Erişim tarihi: 15.08.2022).
- TDK Yazım Kılavuzu (<https://www.tdk.gov.tr/tdk/kurumsal/yazim-kilavuzu/>) (Erişim tarihi:15.08.2022).
- Yılmaz, Engin (2014). *Temel Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Pegem Akademi.